

megállapítását. A könyvtárnak még két további dolgot szentel a kötet. Az egyikből *F. Csanak Dóra* avatott tolla révén ismerkedhetünk meg a Kézirattár korai és nem túl vidámító történetével. A másikban *Kónya Sándor* történészi precizitással az akadémiai alapszabályok változásain keresztül mutatja be a fenntartó és a könyvtár nem mindig harmonikus viszonyát, amely 1945-ig feudális eredetű elemektől sem volt mentes. A MTAK, de általában a könyvtár mint intézmény sokoldalúságát mutatja be a közel-múlt példáján *Fekete Géza*né, aki a kiadói tevékenységről számol be. Eszerint 1980 és 1991 között 94 önálló kiadványt (tanulmányt, reprintet, forráskiadványt) jelentetett meg a könyvtár, vagy a könyvtár anyagából más kiadó. A könyvtár 5 sorozatot gondozott, és 6 folyóiratot szerkesztett.

A homage-kötet a cseh, a finn könyvtárügybe, a modern törekvésekbe, a társadalomtudományi információ és a nemzetközi együttműködés kérdéseibe is betekintést enged, mégpedig olyan ismert és kiváló szerzők tollából, mint *E. Häkli, L. Kiuzadjan, M. B. Line, J. Zahradil* és mások.

Ami a kötet szerzőit és tartalmát összeköti, az az ember, a könyv és a könyvtár szeretete, a tisztelet, megbecsülés és barátság egy olyan kolléga iránt, akinek szíve, esze és keze a könyvtári és információs munka megannyi területén maradandó nyomot hagyott és – reméljük – még sokáig hagyni fog. Minden jót kívánunk, Gyuri!

A kötetben vegyesen szerepelnek magyar és angol nyelvű tanulmányok.

Földi Tamás

(Politikai Tanulmányok Intézete Alapítvány)

Folyóiratárak (1989–1991)

Az ismert folyóirat-előfizetési ügynökség, a FAXON 1974 óta közzéteszi az általa forgalmazott folyóiratok, sorozatok, referálólapok és indexek árváltozásait abból a célból, hogy a könyvtárak felhasználhassák az azokból levonható tanulságokat, a mutatózó irányokat költségvetésük tervezésénél. Ezek a tanulmányok mindig a legutóbbi három év adatainak elemzésével foglalkoznak, és a FAXON adatbázisán alapulnak, amely jelenleg több mint 200 000 időszaki kiadvány címét, valamint 25 000-nél több USA-beli vásárlójuk rendeléseit tartalmazza. Ezek alapján többféle elemzésre nyílik mód, amelyet igen terjedelmes és szemléletes táblázatok támasztanak alá. A tanulmány elemzi mind az *átlagárakat* (az adatbázisban szereplő összes aktív cím alapján), mind a *súlyozott árakat*, amelyek a ténylegesen megrendelt folyóiratok árán alapulnak. Ez utóbbi kiszűri az átlagárak torzításait, amelyet befolyásol a mértéktelenül drága, illetve a hihetetlenül olcsó, de nagyon ritkán rendelt címek ára. Az áradatok egyként vonatkoznak az előre fizetett (prepaid) és az utólag számlázott (bill-later) címekre. A táblázatokban kimutatott átlagárak nem tartalmazzák a járulékos költségeket, a súlyozott áradatoknál pedig csak azokat a címeket, amelyeket mindhárom vizsgált évben megrendeltek.

Az adatok és a következtetések esetében is figyelembe kell venni, hogy a FAXON rendeléseinek zömét, egyre növekvő arányban az amerikai egyetemi, főiskolai és más kutatási könyvtárak rendelései teszik ki.

Minden egyes könyvtár természetesen szükségleteihez és anyagi lehetőségeihez igazodva alakítja ki saját előfizetési listáját, amely nyilvánvalóan nem egyezik a közölt táblázatokban szereplő általános jellemzőkkel. Az olyan tényezők viszont, mint a hazai és külföldi címek aránya, az egyes ismeretágaknak a címlistákban tükröződő természete és aránya, vala-

mint a többéves előfizetésből származó árkedvezmény befolyásolhatják a folyóiratokra fordított költségvetési hányad arányát bármely könyvtárban.

Az első két táblázat 59, a Library of Congress szakrendje szerint kialakított kategóriában hasonlítja össze az átlagos és a súlyozott árak változását. Az átlagárak tekintetében 10 szakban volt 20%-nál nagyobb áremelkedés 1990-ről 1991-re. Ezek az alábbiak: szárazföldi és légi közlekedés, jog, kereskedelem, orvostudomány, gyáripar, általános földrajz, általános és kultúrmérnökség, kémia, bibliográfia és könyvtártudomány, szállítás és hírközlés. Ha a súlyozott árak alapján vizsgáljuk az áremelkedést, nem teljesen ugyanazt a sorrendet találjuk. E szerint 20%-nál nagyobb mértékben emelkedett a folyóiratok éves előfizetési díja a kémiai technológiában, a botanikában, a gyógyászat és gyógyszeripar területén, az általános és kultúrmérnökség, a jog, a kémia, az általános technológia és az orvostudomány területén. Ha az 500 dollárnál drágább folyóiratokat tekintjük nagyon drágának, akkor azonos sorrendet találunk mind az átlagár, mind a súlyozott ár tekintetében. A legdrágábbak a kémiai folyóiratok (742, ill. 953 \$), őket követik az orvostudományiak (519, ill. 787 \$) és a pszichológiaiak (490, ill. 581 \$). A többi folyóirat 500 dollárnál "olcsóbb" volt.

A következő két táblázat az átlag-, illetve a súlyozott árakat, valamint azok százalékos változását a folyóiratokat kiadó országok szerint mutatja be, azokat az országokat sorolva fel, amelyek 20 vagy annál több címmel szerepelnek a FAXON adatbankjában. A belföldi (az USA-ban megjelent) kiadványok átlagára 6,1%-os, illetve súlyozott átlagárak esetében 9,2%-os növekedést mutat 1991-ben az előző évhez képest. Az USA-ban megjelent folyóiratok átlagára 168 dollár volt.

A németországi folyóiratok átlagára – miután a FAXON adatbázis a német újraegyesülést követve a volt NDK-s folyóiratokat ide osztotta – csökkent 185-ről 180 dollárra. A súlyozott árak mégis növekedett 6,9%-kal, mivel a tényleges rendelések a nyugat-német folyóiratokra estek. Mind az átlagárak, mind a súlyozott árak növekedtek a következő országokban: Hollandia (18,9, ill. 35,8%), Svájc (21,4–34,4%), Anglia (7,6–24%), Ausztria (39,1–16,3%), Írország (40,2–310,7%). A volt szocialista országok közül a legnagyobb mértékben a Szovjetunió folyóiratárai növekedtek (37,2–27,5%). A többi kelet-európai országok folyóiratárai – amerikai mércén mérve – csak szerény mértékben emelkedtek az alábbiak szerint: Bulgária (7,8–3,5%), Csehszlovákia (2,4, ill. 14,2%-kal csökkent!), Magyarország (13,3–10,6%), Lengyelország (6,7–14,8%), Románia (6,9–8,6%), Jugoszlávia (22,2–14,0%). A kép teljességéhez tartozik, hogy míg ezeknek az országoknak a folyóiratait 100 dollárnál olcsóbban elő lehet fizetni az USA-ban, addig a "nyugati" országok folyóiratárai meghaladják ennek a három-négyszeresét. A legdrágábban a holland folyóiratok (461, ill. súlyozott áron 712 \$) fizethetők elő, de az osztrák folyóiratokért is 522 dolláros, a svájciakért 518 dolláros átlagárat kell fizetni az amerikai könyvtáraknak.

A FAXON által forgalmazott 40 referálólappal és indexszolgáltatással közül 15-ben történt legalább 20%-os átlagos áremelkedés, de ha a súlyozott árakat vesszük, csak 4 szolgáltatás esetében volt 20%-osnál nagyobb az áremelkedés. A legdrágább – ha az átlagár alapján vizsgáljuk – az *Index Chemicus* (576 \$), a súlyozott árak szerint pedig az *Electrical and Electronic Abstracts* és a *Physical Abstracts* (mindkettő 730 \$).

A tanulmány könyvtártípusonként is áttekinti az átlagos előfizetési árat, és annak változását az utóbbi 10 évre visszamenőleg. Az iskolai könyvtárak adatait a legutóbbi évből kihagyták, mivel ezek rendeléseit ettől az évtől átadták a FAXON New York-i leányvállalatának, a Turner Subscriptionnak. Hasonlóképpen a kisebb és közepes közkönyvtárak (public libraries) is ehhez a céghez kerültek. A táblázatok öt könyvtártípusban tekintik át az előfizetések átlagárát és annak változását: egyetemi és főiskolai könyvtárak, orvosi könyvtárak (a korábbi években kórházi könyvtáraknak nevezték ezt a típust, most a valóságnak megfele-

lően változtatták az elnevezést), kormányzati szakkönyvtárak, vállalati szakkönyvtárak, közkönyvtárak. A legmagasabb átlagárat (203 \$) a vállalati szakkönyvtárak fizették 1991-ben. Az összes könyvtártípus esetében két számjegyű volt az előfizetési átlagárak emelkedése. A legmagasabb (16%) a közkönyvtárakban, a legalacsonyabb (13,4%) az egyetemi, főiskolai könyvtárakban.

Az árkatagóriák és könyvtártípusok egybevetése azt mutatja, hogy szinte minden könyvtártípusban a folyóiratok viszonylag kis százaléka (a 200 \$-nál drágábbakra) költik a költségek legnagyobb hányadát. Ezek az arányok a következők: egyetemi, főiskolai könyvtárak (16,1–65,5%), orvosi könyvtárak (22,7–62,4%), kormányzati szakkönyvtárak (23,0–71,9%), vállalati szakkönyvtárak (24,2–72,5%). Ezen könyvtártípusok az igen drága folyóiratok előfizetői is, összkülsőik mintegy negyedét a címek mintegy két százaléka, az 1000 dollárnál drágább folyóiratok kötik le. Kivétel a közkönyvtárak csoportja, amelyek előfizetésében 6,6%-ot foglalnak el a 200 dollárnál drágább folyóiratok, és ezek folyóiratköltségeik 44,6%-át kötik le.

Az USA-dollárnak a külföldi valutákhoz viszonyított, 1991-ben bekövetkezett általános gyengülésével függ össze, hogy míg a belföldi átlagos folyóiratárak 6,1, a súlyozottak pedig mindössze 9,2%-kal nőttek, addig a külföldi folyóirat-átlagárak 21,3, a súlyozottak 27,3%-kal voltak magasabbak, mint az előző évben.

A folyóiratok 1991. évi áráról készült tanulmány elmozdulást mutat attól a mérsékelt tendenciától, amelyet az 1989- és 1990-es tanulmány jelzett. Míg a hazai címeknél mind az átlagos, mind a súlyozott ár növekedése egy számjegyű maradt, a külföldi címek esetében – a dollár gyengése miatt – mindkét árátlag növekedése meghaladta a 20%-ot. A legnagyobb áremelkedést és a legmagasabb árakat egyaránt a természettudományi és a műszaki folyóiratok produkálták. Valamennyi vizsgált könyvtártípusban két számjegyű volt az átlagárak növekedése.

/ALEXANDER, A. W.: *Periodical prices, 1989–1991. = Library Acquisitions: Practice & Theory*, 16. köt. 1. sz. 1992. p. 3–19./

(Kiss Jenő)

Európai könyvtárépítkezések

Mi már páholyból szemléljük azokat a vitákat, amelyek a két legnagyobb európai könyvtárépítkezést kísérik: 1985-ben beköltözött új otthonába az *Országos Széchényi Könyvtár*, s mi már levonhattuk azokat a politikai és szakmai következtetéseket, amelyek nemcsak ilyen hatalmas, de valójában a legkisebb könyvtárépítkezésekre is érvényesek. Éppen ezért szolgálhatnak tanulsággal a *British Library* és a *Bibliothèque de France* új épületeiről szóló beszámoló, még ha nem is kifejezetten szakmai szempontból, szakmai orgánumban vizsgálják tárgyukat. Ha pillanatnyilag gazdasági nehézségekkel küszködik is országunk, hamarosan eljön az az idő, amikor megint hozzákezdhetünk új, egyetemi és közmuvelődési könyvtárak építéséhez, közöttük nagyobbacsakákéhoz is. Jó lesz, ha nem feledkezünk meg arról, amit angol és francia kollégáinktól döntéshozók és könyvtárosok egyaránt megtanulhatnak. – A szerk.,